

آموزش و پرورش خودکارآمد

تالیف:

علی باقری‌فر

مریم ترشابی

محدثه رحیمی

مریم بادینی

نشر آب خست

۱۳۹۷

عنوان و نام پدیدآور	: آموزش و پرورش خودکارآمد/ تالیف علی باقری فر... [و دیگران].
مشخصات نشر	: تهران: انتشارات آب خست، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۹۹ ص؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۹۷۷۸۲-۸-۷
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: تالیف علی باقری فر، مریم ترشابی، محدثه رحیمی، مریم بادینی.
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۸۵-۹۹.
موضوع	: خودکارایی
موضوع	: Self-efficacy
موضوع	: انگیزش در آموزش و پرورش
موضوع	: Motivation in education
موضوع	: پیشرفت تحصیلی
موضوع	: Promotion (School)
شناسه افزوده	: باقری، علی، ۱۳۵۳ -
رده بندی کنگره	: ۱۸ ۱۲ ۱۷ خ/ BF۴۳۷
رده بندی دیویی	: ۵۸/۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۵ ۳۸۷۴۳

نشر آب خست

عنوان کتاب..... آموزش و پرورش خودکارآمد

مؤلف..... علی باقری فر، مریم ترشابی، محدثه رحیمی، مریم بادینی

صفحه آرا..... رضا کاوه

طراح جلد..... رضا کاوه

ناشر..... آب خست

شمارگان..... ۱۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ..... اول ۱۳۹۷

قیمت..... ۸۵۰۰ تومان

ISBN: 978-600-97782-8-7

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۶	مفهوم خودکارآمدی
۱۰	بعدهای خودکارآمدی ادراک شده
۱۱	خودکارآمدی و تنبلی
۱۲	باورهای خودکارآمدی
۱۹	منابع خودکارآمدی
۲۰	ویژگیهای دانش آموزان خردسار
۲۱	اثرات خودکارآمدی بر کارکردهای روزانه
۲۵	خودکارآمدی تحصیلی دانش آموزان
۲۶	خودکارآمدی در آموزش و پرورش
۳۰	خودکارآمدی تحصیلی
۳۵	خودکارآمدی معلم
۳۵	اهمیت باورهای خودکارآمدی
۴۱	فرآیندهای واسطه خودکارآمدی
۴۱	فرآیندهای شناختی
۴۱	انتخاب اهداف
۴۲	اجرای هدف
۴۲	میزان تلاش
۴۳	میزان استقامت
۴۳	استرس و فشار روانی
۴۴	ظرفیتها و قابلیت های موثر خودکارآمدی
۴۵	قابلیت رمزگذاری

۴۵	قابلیت دوراندیشی افراد
۴۵	قابلیت جایگزینی و الگوبرداری
۴۶	قابلیت خودتنظیمی
۴۶	قابلیت خودانعکاسی (خوداندیشی)
۴۸	تأثیر همسالان
۴۹	نقش مدرسه
۵۰	تفاوت‌های جنسیتی در خودکارآمدی
۵۱	خودکارآمدی برای یادگیری و پیشرفت
۵۴	خودکارآمدی و معلمان
۵۵	خودکارآمدی دانش‌آموزان
۵۸	توصیه‌ها
۵۹	خودکارآمدی و دبیران
۶۰	متغیرهای متشابه با خودکارآمدی از لحاظ مفهومی
۶۰	باورهای خود پنداره
۶۱	انگیزش تأثیرگذار
۶۱	رضایت شغلی و خودکارآمدی معلمان
۶۳	خودکارآمدی معلمان و جو مدرسه
۶۶	خودکارآمدی و موفقیت در زندگی
۶۷	تأثیر خودکارآمدی بر فرایندهای انگیزشی
۶۷	انتخاب اهداف
۶۸	مقابله با موقعیت‌های فشارزا
۶۸	خودکارآمدی و عملکرد
۷۰	ارزیابی کارآمدی در سنین مختلف
۷۱	خودکارآمدی و فرسودگی تحصیلی
۷۲	خودکارآمدی و پیشرفت تحصیلی و خلاقیت
۷۴	خودکارآمدی و سازگاری اجتماعی
۷۷	خودکارآمدی تحصیلی و اضطراب
۷۹	منابع

مقدمه

در سه دهه‌ی گذشته، کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه، با فراز و نشیب‌های گوناگونی در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و آموزشی مواجه بوده‌اند، در رویارویی با بسیاری از چالش‌های بالقوه‌ی آینده، سیستم به عنوان سرمایه‌ای ضروری در تلاش برای تحقق یافتن اهداف مربوط به توسعه تلقی می‌گردد و مهمترین ابزار موجود برای پیشبرد و واقعیت بخشیدن به آرمان‌های هر ملت است، در سپیده‌ام قرن، بدید چشم انداز آن حزن و امید را بر می‌انگیزد، لازم است همه‌ی انسان‌ها مسئولانه به اهداف و ابعاد علم و تربیت توجه کنند، چالش‌های بزرگ در تمامی ابعاد وسیع جامعه، چشم اندازی از ضرورت نو شدن، احیا و ابداع را به ما نشان می‌دهد.

برای رسیدن به این هدف، باید به تنش‌های اصلی روبه‌رو شویم و بر آنان فائق آییم؛ تنش میان جوامع جهانی و محلی، تنش‌های همگانی و فردی، تنش میان سنت و تمدن، تنش میان ملاحظات کوتاه مدت و بالاخره تنش میان توسعه‌ی فوق العاده‌ی دانش و ظرفیت سلطان بشر با آن و در نهایت، عامل همیشگی دیگر، تنش میان مادیات و معنویات است که غالباً چهار محور شناخت آن آرزوی دستیابی به آرمان‌ها و ارزش‌ها که اخلاق نام دارد را در سر می‌پروراند.

در این جا وظیفه‌ی متعالی سیستم آموزشی و اهمیت جایگاه آن مشهود و مشخص می‌گردد و این گفته اغراق نیست که بقای انسان‌ها به اجرای این وظیفه بستگی دارد.

رسالت آموزش و پرورش، توان بخشیدن به فرد فرد انسان‌ها در جهت توسعه‌ی کامل استعداد‌های خود و نیز شناخت توانمندی‌های خلاق خداست و این هدف از سایر اهداف متعالی تر

است، حصول این هدف هر چند دشوار و طولانی است، اما سهمی ضروری در جهت جست و جوی جهانی عادلانه تر و بهتر برای زیستن به شمار می‌رود، این امر زمانی تحقق خواهد یافت که همه چیز سر جای خود قرار بگیرد، بهره‌گیری صحیح از سیاست‌های اصلاحی به دور از هر گونه افراط و تفریط و یا تعصب کورکورانه می‌تواند دگرگونی‌های مثبتی را در سیستم آموزشی ایجاد کند، کوشش در جهت اصلاحات آموزش و پرورش مشروط بر ایجاد و هماهنگی و تجانس در لایه‌های مختلف نظام آموزش قرین با توفیق خواهد بود.

با نگاهی به روند کمی و کیفی آموزش و پرورش در سطح جهان و به ویژه در سطح جهان سوم در دهه‌های اخیر به خوبی متوجه می‌شویم که ارتقا کیفیت آموزش و پرورش موضوع بسیار حساسی بوده است، که چرا، جهانی آموزش و پرورش از جمله نشانه‌های آن است.

ژاک هلک در کتاب ارزش پرورش؛ سرمایه‌گذاری برای آینده، ضمن بررسی روندهای توسعه‌ی منابع انسانی و آموزش و پرورش در سه دهه‌ی اخیر به مشکلات ناشی از افزایش هزینه‌ها و کاهش کیفیت اشاره نموده است و سه نیاز اساسی را بر نیازهای دیگر غالب می‌داند این نیازها عبارت اند از:

توجه بیشتر به کیفیت آموزش و پرورش

مصرف داشتن منابع مالی بیشتر برای تولید مرآت ارزش مناسب و تربیت معلمان با

صلاحیت

بهبود مدیریت، امور اداری و پشتیبانی نظام علمی آموزش و پرورش

اجرای یک برنامه مبتنی بر طراحی کیفیت آموزش و پرورش، مستلزم اطلاعات آموزشی جدید می‌باشد و تقویت تصمیم‌گیری توسط افراد و مقامات، مستلزم تعیین مجدد اختیارات و مسئولیت‌های آموزشی خواهد بود، نهایتاً این که حتی اگر به یک نظام اطلاعات آموزشی به واسطه‌ی زمینه‌ی سازمانی که در آن عمل می‌کند، تعیین خواهد شد.

سیاری از وزارت خانه‌های آموزش و پرورش در سرتاسر جهان، بر اساس مبنای سالانه که سرشماری کاملی از مدارس را در بردارد، اطلاعات زیادی را درباره‌ی مجموعه‌ی یکسانی از شاخص‌ها

جمع آوری می کنند، بدون اینکه فکر کنند این اطلاعات مفید است یا خیر و بدون اینکه برنامه ریزی ویژه ای بر اساس آن انجام گیرد.

بازنگری در مسائل آموزش و پرورش نیاز به عنوان یک مهارت، تخصیص منابع مالی، انسانی و کالبدی دارد و ایجاد هر نوع تغییری در مقولات یاد شده مستلزم پژوهش های آموزشی کیفی و میان رشته ای است، همچنین برای ترسیم وضع مطلوب ضرورت دارد دورنمای گسترده تری در نظر گرفته شده و چشم انداز دقیق تری از آینده مدنظر قرار گیرد.

از ویژگی های بارز آموزش و پرورش کارآمد، استفاده از برنامه ریزی استراتژیک به عنوان یک فرایند پویا با ویژگی نسبت به واقعیات و موقعیت های موجود، ارائه راهبردها و تاکتیک های موثر برای رسیدن فردای بهتر را امکان پذیر می سازد، در این نوع برنامه ریزی، مشارکت همه ی افراد ذی نفع، ذی علاقه، بنای بااندیشی، باکزی ها و کاستی های نظام آموزشی به صورت واکنشی عمل می کنند، در برنامه ریزی استراتژیک با تعریف آینده ی مطلوب و شناخت وضعیت موجود به تعیین نیازها می پرداخت و برای رفع آنها به گونه ای فراکنشی اقدام کنند.

گستره ی آموزش و پرورش نوین، زمین تعلیم و تربیت در جهان امروز زبانی جهانی است، هر چند که مضمون آن بر اساس فرهنگ ها می روند ((هلم)) و ((بومی)) باشد، در قرن جدید، جهان در تجربه ای جدید وارد شده است و تعلیم و تربیت در این عصر به لحاظ روش ها، محتوا و اهداف رنگی دیگر به خود گرفته است.

تحول در عرصه ی آموزش و پرورش به گونه ای که ابعاد کلاس های دموکراتیک و مهمتر از آن تشکیل کلاس های مجازی با استفاده از پیشرفته ترین فناوری های اطلاعاتی مطرح می باشد، عصر جدید، عصر یگانگی انسان ها، عصر دهکده ی جهانی، عصر ماهواره، عصر دهی زمین و یورش به قلمروهای کهکشان نام گرفته است.

ساختار و خاستگاه سیستم آموزش از صورت نظام بسته نظام بسته و مکانیکی و تحول آن به شکل ارگانیک، پویا باز و انعطاف پذیری امری غیر قابل انکار و است، در غیر این صورت تعلیم و تربیت همه ی ابعاد شخصی و تمامی لایه های زندگی فردی اجتماعی را در بر می گیرد، همان

مفهومی که سازمان یونسکو با عنوان یادگیری گنج درون بر چهار ستون یادگیری زیستی، با هم زیستن، انجام دادن و دانستن معنا کرده است.

محتوای برنامه ریزی آموزشی در سیستم تعلیم و تربیت نوین به تناسب ویژگی‌های اقلیمی و با حفظ سیاست‌های کلی آموزش و پرورش بایستی قابلیت انعطاف داشته باشد و برنامه ریزی اقتضایی، جایگزین برنامه ریزی ایستا و انجمادی می‌گردد، در این سیستم و در منطق تعلیم و تربیت نوین - هر کس شخصا حاکم و عامل ترقی فرهنگی و اخلاقی خویش خواهد بود و خود آموزی، خود گردانی و خود رهبری در فرایند یادگیری تقویت می‌شود.

آموزش و پرورش جهانی و آموزش و پرورش شهروندی به عنوان ضرورت‌های اجتناب ناپذیر قرن جدید مورد تاکید بنیادین کنفرانس بین المللی یونسکو نیز قرار گرفته است.

خصوصیات آموزش و پرورش نوین:

آینده نگری و آینده شناسی با توجه به دیدهای جهانی شدن و زندگی جوامع و فاقد مرز

توجه و تاکید جدی بر چهار رکن اساسی یادگیری:

یادگیری برای زیستن، یادگیری برای دانستن، انجام دادن و زیستن با یکدیگر

تعلیم و تربیت همه جانبه و استفاده از تمام ظرفیت های انسانی و توجه به مفهوم بهره وری

عاطفی و تاکید بر ضرورت توجه بیش از پیش بر ظرفیت‌های عاطفی در نظام‌های تعلیم و تربیت

به کار گیری شیوه‌های فعال مشارکتی و تجربی در آموزش

تاکید بر ضرورت پرورش تفکر جانبی و تفکر خلاق در دانش آموزان و عدم تکیه بر انحصاری بر

تفکر تحلیلی

اهمیت ویژه خلاقیت و هنر در نظام‌های آموزشی با عنایت به نقش والای هنر در تلطیف روح

انسانی و تاثیر آن در رشد نگرش عاطفی، انسانی و درک زیبایی، این نوع نگرش در حیات انسان قرن

بیست و یکم به نحوی که تعلیم و تربیت در حد تکنولوژی تقلیل نیابد و یا به تکنولوژی تحویل داده

نشود و نیز اهمیت تعامل چهره به چهره معلم با دانش آموزان

عدم جهت گیری انحصاری اصلاحات آموزش و پرورش در راستای مسائل اقتصادی و تجاری و مهارت آموزی از اهداف و ابعاد دیگر تعلیم و تربیت بازنماند.

به طور کلی بقا و دوام و پیشرفت هر جامعه ای به کارایی و کیفیت تعلیم و تربیت آن جامعه بستگی دارد، هر کشوری به استادان و معلمان با انگیزه و کارآمد به عنوان یکی از ارکان تعلیم و تربیت نیاز دارد تا بتواند جوانان خود را در قالب نظام تعلیم و تربیت خود پرورش دهد و برای آینده ای بهتر آماده کند تا بتواند جوانان خود را در قالب نظام تعلیم و تربیت خود پرورش دهد و برای آینده ای بهتر آماده سازد، مفهوم خودکارآمدی یکی از مفاهیم روانی بسیار با نفوذ فکری در انجام مؤثر فعالیت است خود کارآمدی به واسطه‌ی انگیزه‌ی درونی هر فرد موجب می‌شود تا وی به صورت خود نگرانه در محیط تلاش کند و به واسطه‌ی آن به باورهای خود کارآمدی دست پیدا کند، به اعتقاد شخص خود کارآمدی قادر بودن و توانایی بر اجرای موفقیت آمیز عمل مشخص برای دستیابی به نتیجه‌ی معین تعریف می‌شود. خودکارآمدی قضاوت در مورد آنچه شخص فکر می‌کند می‌تواند انجام دهد، تعریف می‌شود.

در نظام بندورا منظور از خود کارآمدی، اساس کفایت و قابلیت در کنار آمدن با زندگی است، برآورده کردن و حفظ معیارهای عملکردی در خودکارآمدی را افزایش می‌دهد ناکامی در برآوردن و حفظ آن معیارها را باعث کاهش خودکارآمدی می‌شود.

خودکارآمدی به بنیه‌ی شخصیتی فرد در مواجهه با مسائل در رسیدن به اهداف و موفقیت او اشاره دارد و بیش تر از آنکه، تحت تأثیر هوش و توان یادگیری دانش آموز باشد، تحت تأثیر ویژگی‌های شخصیتی از جمله باورداشتن خود، اعتماد به نفس، تلاش گر بودن و تسلیم شدن خودتهدیه‌ی واقعی، علل عدم موفقیت به هنگام ناکامی، آرایش جدید مقدمات خودسنجی و روش‌های اجتماعی رسیدن به هدف و تحت کنترل درآوردن قرار دارد، این عوامل تکانه‌ها خودرهبری در برخی از دانش آموزان حتی بیش از توان یادگیری، موجب پیشرفت و موفقیت تحصیلی می‌شود.

میان انگیزه‌ی پیشرفت و خودکارآمدی، رابطه‌ی تداخلی و تعاملی وجود دارد، دانش آموزان با خودکارآمدی بالا به‌لأعمول موفقیت‌های چشم‌گیری در موقعیت‌های تحصیلی دست می‌آورند، بنابراین داشتن انگیزه‌ی پیشرفت بالا موجب می‌شود که فرد از حداکثر توان خود

برای رسیدن به هدف استفاده کند و در ادامه، به سطح بالایی از خودکارآمدی دست یابد. بدیهی است که بین زیرمجموعه های خودکارآمدی و انگیزه ی پیشرفت نیز چنین تعامل پویایی وجود دارد. هنگامی که فرد از شکست نمی هراسد، خودتیمی، و برای رسیدن به هدف برنامه ریزی می کند، در تنظیم برنامه ها توان خود را در نظر می گیرد.

مفهوم خودکارآمدی

خودکارآمدی^۱ از نظریه شناخت اجتماعی^۲ آلبرت باندورا (۱۹۹۷) روان شناس مشهور، مشتق شده است که به «ورایا قضاوت های فرد به توانایی های خود در انجام وظایف و مسئولیتها اشاره دارد. نظریه شناخت اجتماعی مبتنی بر الگوی علی سه جانبه رفتار، محیط و فرد است. این الگو به ارتباط متقابل بین رفتار، اثرات محیطی و عوامل فردی (عوامل شناختی، عاطفی و بیولوژیک) که به ادراک فرد برای توصیف کارکردهای روان شناختی اشاره دارد، تأکید می کند. بر اساس این نظریه، افراد در یک نظام علیت سه جانبه بر «تغییر رفتار خود اثر می گذارند.

باندورا (۱۹۹۷) اثرات یک بعدی محیط رفتار فرد که یکی از فرضیه های مهم روان شناسان رفتار گرا بوده است، را رد کرد. انسانها دارای نظام خود کنترلی و نیروی خود تنظیمی هستند و توسط آن نظام پرافکار، احساسات و رفتارهای خود کنترل دارند و بر سرنوشت خود نقش تعیین کننده ای ایفا می کنند.

بدین ترتیب رفتار انسان تنها در کنترل محیط نیست بلکه فرایندی شناختی نقش مهمی در رفتار آدمی دارند. عملکرد و یادگیری انسان متأثر از گرایشهای شناختی، عاطفی و احساسات، انتظارات، باورها و ارزش هاست. انسان موجودی فعال است و بر رویدادهای زندگی خود اثر می گذارد. انسان تحت تاثیر عوامل روان شناختی است و به طور فعال در انگیزه ها و رفتار خود اثر دارد. براساس نظر «باندورا»، افراد نه توسط نیروهای درونی رانده می شوند، نه محرکهای محیطی آنها را به عمل سوق می دهند، بلکه کارکردهای روان شناختی، عملکرد، رفتار، محیط و محرکات آن را تعیین می کند.